

การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิต

The Development Of Ethic And Life Skills Curriculum For Under Graduate Students In The Faculty Of Education

กาญจนา คุณารักษ์ (Kanchana Kunarak)*

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิตสำหรับนักศึกษาปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ (2) พัฒนาและหาประสิทธิภาพของหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิตที่พัฒนาขึ้น (3) ทดลองใช้หลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิต และเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนและหลังการใช้หลักสูตร (4) ประเมินผลการใช้หลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิตด้านความรู้ ด้านพฤติกรรมเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมและทักษะชีวิต และประเมินความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิต เป็นการวิจัยและพัฒนาสี่ขั้นตอนล้าไปกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยแบบการวิจัยเป็นแบบกลุ่มเดียวสอบก่อนและหลัง (one group pretest-posttest design) กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2558 ได้มาด้วยการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ (1) แบบสอบถามความต้องการของนักศึกษาและอาจารย์เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร (2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (3) แบบประเมินพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษา (4) แบบประเมินทักษะชีวิต และ (5) แบบประเมินความคิดเห็นของนักศึกษาวเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ค่า (t-test) และการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

ผลการวิจัยพบว่า (1) นักศึกษาและอาจารย์ต้องการให้มีการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิต (2) หลักสูตรจริยธรรมและทักษะชีวิตที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย วัตถุประสงค์ เนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดและการประเมินผล และรายชื่อหนังสืออ่านประกอบ (3) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตร (4) พฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษาหลังการทดลองใช้หลักสูตรมีการปฏิบัติอยู่ในระดับสูงกว่าก่อนการทดลอง และความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อหลักสูตรจริยธรรมและทักษะชีวิตในภาพรวมอยู่ในระดับเห็นว่ามีเหมาะสมมาก

* ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.,สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี

special Professor Dr., Department of Curriculum and Instruction Bangkok Thonburi University

Abstract

The purposes of this research were to (1) study the foundations of curriculum development on ethic and life skills, (2) develop ethic and life skills curriculum and testing curriculum efficiency, (3) implement of ethic and life skills curriculum, and (4) evaluate student opinion toward Ethic and Life Skills Curriculum.

The study was the one group, pretest-posttest design. The sample comprised 41 undergraduate students in academic year 2015 of the Faculty of Education of Bangkok Thonburi University drawn by purposive sampling.

The research instruments were: (1) a set of needs assessment questionnaire on ethic and life skills for the instructors and undergraduate students, (2) an achievement test on ethic behavior and life skills, (3) student evaluation form on ethic and life skills, (4) a student opinion on ethic and life skills curriculum. Data were analyzed by mean (\bar{x}), standard deviation (S.D.), t-test dependent, and content analysis.

The research finding were as follows: (1) the instructors and undergraduate students needed to develop ethic and life skill curriculum, (2) the developed ethic and life skills curriculum composed of objectives, subject matters, instructional activities, medias, and instructional evaluation,(3) student learning achievement after curriculum implementation was higher (\bar{x} = 44.10, S.D.= 6.76) than before (\bar{x} = 27.63,S.D.= 2.77), (4) student ethic behavior after curriculum implementation was higher(\bar{x} = 4.06, S.D.= 0.53) than before (\bar{x} = 3.64, S.D.= 0.44),(5) student life skills after curriculum implementation was higher (\bar{x} = 3.98, S.D.= 0.67) than before (\bar{x} = 3.56, S.D.= 0.48) (\bar{x} = 44.10, S.D.= 6.76), and (6) students opinions on ethic and life skills curriculum totally was higher suitable (\bar{x} = 2.73,S.D.= 0.45) where each component (subject matters, instructional activities, medias, and instructional evaluation) was a high suitable as well.

บทนำ

การให้ธรรมชนะการให้ทั้งปวง รสแห่งธรรมย่อมชนะรสทั้งปวง ความยินดีในธรรมย่อมชนะความดีทั้งปวง ความสิ้นตัณหาย่อมชนะทุกข์ทั้งปวง (พุทธศาสตร์สุภาชิต หมวดที่ 8 การชนะ)

สุวิชาโน ภวํ โหติ ผู้รู้คือผู้เจริญ แต่การเป็นผู้มีความรู้ดีแต่เพียงอย่างเดียว นั้น ไม่เพียงพอ ยังไม่เป็นการทำคนให้เต็มคน การเป็นผู้มีความรู้ดีนั้นจะต้องควบคู่กันไปกับการเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมด้วย ความรู้สึกดีงามที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจควบคู่กับการมีความรู้ความสามารถสูง จะทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองและสังคมให้ก้าวหน้าและมีความสุขได้ ถ้ามีความรู้ดีแต่เจ้าเล่ห์แสนกล มีความฉ้อฉลอยู่ในดวงจิตโดยตลอดแล้ว ก็จะทำให้สังคมเสื่อมทรามและมีแต่การเอารัดเอาเปรียบ การกดขี่ข่มเหงผู้อื่น การไม่เห็นอกเห็นใจกัน ฯลฯ เกิดขึ้นเรื่อยๆ

ทำอย่างไร เราจึงจะสามารถสร้างบุคคลและสังคมที่เปี่ยมไปด้วยความรู้คู่คุณธรรมจริยธรรมให้ได้ให้เปรียบเสมือนสองด้านของเหรียญ (two sides of one coin) ซึ่งไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ แม้ว่าจะไม่ถ่วงตัวทุกคน แต่ขอเพียงให้เป็นบุคคลส่วนใหญ่ในสังคมก็เป็นการเพียงพอ เปรียบดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ว่า “ ในบ้านเมืองนั้นมีทั้งคนดีและคนไม่ดี ไม่มีใครทำให้ทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด การทำให้บ้านเมืองมีความปกติสุข เรียบร้อย จึงมิใช่การทำให้ทุกคนเป็นคนดี หากแต่อยู่ที่การส่งเสริมคนดี ให้คนดีได้ปกครองบ้านเมือง และควบคุมคนไม่ดีไม่ให้มีอำนาจ ไม่ให้ก่อความเดือดร้อนวุ่นวายได้” (พระบรมราโชวาท, 11 ธ.ค. 2512)

โลกยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้ความเจริญด้านวัตถุหลังไหลท่วมทับัน เด็กไทยได้รับความเจริญทางวัตถุจนล้นปรี่ ทำให้ทัศนคติความคิดในเชิงคุณธรรมจริยธรรมเริ่มเสื่อมทรามลงไป สิ่งที่น่าเป็นห่วงคือ ในอนาคตเด็ก เยาวชน นิสิต นักศึกษาทั้งหลายซึ่งเป็นความหวังและอนาคตของชาติ จะได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมได้จากไหน หากเราไม่เร่งสร้าง และปลูกจิตสำนึกให้กับพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู อาจารย์ ตลอดจนคนในสังคมทั่วไปที่สิ้นไร้ซึ่งคุณธรรมจริยธรรม และจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพของตน

ปัญหา

ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลกระทบต่อระบบโครงสร้างประชากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมและครอบครัว สังคมเสื่อมโทรมลงจากเดิมมาก ยิ่งความเจริญทางวัตถุหลังไหลเข้ามามากเพียงไร ก็ยิ่งทำให้สังคมเสื่อมทรามทรุดโทรมลงโดยลำดับมากเพียงนั้น ผู้คนแก่งแย่งกันทำมาหากิน แย่งกันอยู่ แย่งกันใช้ แล้งน้ำใจต่อกัน ชีวิตมีแต่ความขัดสน จนยาก สุขภาพกาย สุขภาพจิตทรุดโทรม ก่อให้เกิดภาวะเสื่อมโทรมทางคุณธรรมจริยธรรม ส่งผลต่อคุณภาพของสังคมแห่งความสันติสุข เห็นได้จากข่าวสังคมต่างๆทางลบที่ปรากฏทุกวันทางโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วิทยุ และสื่อในรูปแบบอื่นๆ เช่น ข่าวคนไทยฆ่าตัวตายปีละ 6 พันคน โดยภาคเหนือครองแชมป์ ข่าวคนร้ายลอบตัดเศียรพระพุทธรูป ข่าววัยรุ่นตั้งท้องก่อนวัยอันสมควร และทำแท้ง วัยรุ่นติดเกม ติดยาเสพติด ข่มขืนกระทำชำเรา ลัก วิ่ง ชิง ปล้น ทะเลาะวิวาท ทำร้ายร่างกาย พกพาอาวุธและวัตถุระเบิด ครูข่มขืนเด็ก เด็กข่มขืนกันเอง พระข่มขืนเด็ก พระตีมีสุรา พระทำร้ายร่างกายกัน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาสังคมที่ควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน

ปัญหาคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กและเยาวชนดังกล่าวข้างต้น พบว่า เด็กมีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีปัญหา มาจากสื่อรุนแรงและสื่อหลากหลาย การเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้อง การขาดแบบอย่างที่ดี และพบว่า การที่เด็กเป็นเช่นนั้น เพราะเด็กขาดทักษะในการดำเนินชีวิตให้มีความสุข สามารถเผชิญสถานการณ์ที่เป็นปัญหา และแก้ไขด้วยปัญญา แต่เนื่องจากการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษา ยังส่งเสริมให้ผู้เรียนขาดทักษะการคิดแก้ปัญหา จากการศึกษาและประเมินผลการใช้หลักสูตรของกรมวิชาการและหน่วยงานต่างๆ พบว่า คุณภาพการศึกษาของไทยมีมาตรฐานค่อนข้างต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับคุณภาพการศึกษาของอีกหลายประเทศในระดับเดียวกัน เด็กและเยาวชนไทยยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ ความสามารถทางวิชาการยังไม่ได้มาตรฐาน ขาดการปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เช่น การใฝ่รู้ ใฝ่เรียน การคิดวิเคราะห์ และให้เหตุผลในการแก้ปัญหา ความมีระเบียบวินัยและความซื่อสัตย์ เป็นต้น และนอกจากนั้นวิธีการสอนของครูยังใช้วิธีการบอกความรู้โดยยึดหลักวิชาเป็นตัวตั้ง ไม่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ไม่สามารถทำให้ผู้เรียนเผชิญสถานการณ์และแก้ปัญหาในชีวิตได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545 หน้า 33)

ปัญหาคุณธรรมจริยธรรมมีอยู่ทั่วไปแทบทั้งโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน ประเทศไทยก็ไม่มีวันที่จะมีปัญหาทุจริตคอร์รัปชันที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาเป็นระยะเวลายาวนาน และมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างหลากหลายจนยากแก่การแก้ไข สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นมาจากปัจจัยหลายประการ โดยปัจจัยที่สำคัญเกิดขึ้นมาจากพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชน ซึ่งหมายถึงผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการ พนักงานส่วนท้องถิ่น ผู้ที่มีตำแหน่งหรือเงินเดือนประจำ พนักงานผู้ปฏิบัติงานในรัฐวิสาหกิจ ผู้บริหารท้องถิ่น สมาชิกสภาท้องถิ่นซึ่งมิใช่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เจ้าพนักงานตามกฎหมายว่าด้วยลักษณะการปกครองท้องถิ่น กรรมการ อนุกรรมการ ลูกจ้างส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ บุคคลหรือคณะบุคคลที่ใช้อำนาจปกครองของรัฐ (ชโลบล อังสวาทย์ และคณะ <http://www.acfs.go.th/documentfile/acfs-23-06-54-06> pdf เข้าถึงเมื่อ 7 มีนาคม 2559)

ประชาชนไทยยังมีมุมมองในเรื่องค่านิยมที่ผิดยกย่องผู้ร่ำรวย มีอิทธิพล มีตำแหน่งหน้าที่การงานสูง ให้การเคารพนับถือ และมองว่าเป็นคนดีเสมอ แต่ละคนส่วนใหญ่มีความคิดว่าจะได้พึ่งพาอาศัย อุปถัมภ์ค้ำจุนกันโดยไม่คิดถึงความถูกต้องในสังคม และได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของการอุปถัมภ์มาเป็นสภาพการตอบแทนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน จนกลายเป็นการทุจริตคอร์รัปชันในหลายรูปแบบที่ฝังรากลึกยากต่อการแก้ไข ปัญหาส่วนใหญ่เกิดมาจากการใช้อำนาจแสวงหาประโยชน์สำหรับตนเองหรือพวกพ้อง ในการปกครองของเจ้าหน้าที่รัฐก็มีการทุจริตคอร์รัปชันกันมาก เช่น การทุจริตคอร์รัปชันของเจ้าหน้าที่รัฐในการบริหารงาน ไม่ว่าจะเป็นการเรียกรับเงินจากผู้ประกอบการ ค่าต่างๆ การจัดซื้อของโรงเรียน การจัดซื้อยาของเจ้าหน้าที่กระทรวงสาธารณสุข การยกยอกทรัพย์สินทางราชการ ดังที่เป็นข่าวในหนังสือพิมพ์ และทางโทรทัศน์ที่มีให้เห็นอยู่บ่อยๆ จนดูเหมือนว่าสังคมไทย เห็นว่า การทุจริตเป็นเรื่องปกติ ดังที่เอแบคโพลล์ได้สำรวจความคิดเห็นของประชาชนใน 17 จังหวัดทั่วประเทศ จำนวน 1,228 ครั้งเกี่ยวกับปัญหาทุจริตของประเทศไทย พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ร้อยละ 84.5 มองว่าปัญหาการทุจริตเป็นเรื่องปกติธรรมดาในการทำธุรกิจ แต่ที่น่าวิตกเป็นอย่างยิ่ง คือ ประชาชนร้อยละ 51.2 มีความเห็นว่ายอมรับได้ที่รัฐบาลจะทุจริตคอร์รัปชัน ถ้าทุจริตคอร์รัปชันแล้วทำให้ประเทศเจริญรุ่งเรืองและประชาชนอยู่ดีกินดี เพราะไม่ว่ารัฐบาลไหนก็ล้วนมีการทุจริตทั้งนั้น (หนังสือพิมพ์แนวหน้า, 10 มิถุนายน 2552) นอกจากนั้นสังคมไทยยังยึดถือค่านิยมและแปลความหมายผิดๆเกี่ยวกับวลีที่ว่า “รู้จักชาติรอดเป็นยอดดี” ของสุนทรภู่ กวีเอกคนหนึ่งแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งใน

เรื่องเกี่ยวกับการทุจริตนี้ องค์กรเพื่อความโปร่งใสในประเทศไทย (Transparency Thailand) ได้เปิดเผยผลการจัดอันดับดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์คอร์รัปชันประจำปี 2557 ประเทศไทยได้คะแนน 38 คะแนน จากคะแนนเต็ม 100 คะแนน อยู่ในอันดับที่ 85 จากการจัดอันดับทั้งหมด 175 ประเทศทั่วโลก และเป็นอันดับที่ 12 จาก 28 ประเทศในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ซึ่งนับว่ามีคะแนนดีขึ้นจากปี 2556 ซึ่งอาจมาจากในช่วงปีที่ผ่านมานี้ หลายภาคส่วนได้พยายามมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและเห็นผลของการแก้ปัญหาบางด้าน เช่น การปลูกฝังความดีให้เด็กๆในการเรียนการสอนหลักสูตร “โตไปไม่โกง” และดำเนิน “โรงเรียนคุณธรรม” รวมถึงการตื่นตัวของภาคธุรกิจในการต่อต้านการทุจริต อีกทั้งคนไทยจำนวนมากได้แสดงความรู้สึกไม่พอใจต่อการทุจริตคอร์รัปชันและแสดงจุดยืนอย่างชัดเจนไม่ยอมรับการทุจริตคอร์รัปชัน การที่คนในสังคมตื่นตัวต่อปัญหาร่วมกันเช่นนี้ เป็นสัญญาณที่ดีว่า ประเทศไทยได้นำพลังร่วมของคนในสังคมมาผลักดันการแก้ไขปัญหาทุจริตคอร์รัปชันให้เป็นวาระแห่งชาติที่แท้จริง ทั้งนี้รวมถึงการไม่ยอมรับการโกงทุกรูปแบบ และไม่ให้คนโกงมีที่ยืนในสังคม และมีการกลั่นกรอง ตรวจสอบผู้บริหารประเทศให้ทำงานด้วยความรับผิดชอบ โปร่งใส นึกถึงผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง (จวี วิจิตรวาทการ, <http://www.transparency.org/> เข้าถึงเมื่อ 7 มีนาคม 2559)

ปัจจุบัน พบว่ามีหลักสูตรรายวิชาเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม และทักษะชีวิตอยู่ในระดับอุดมศึกษาบ้าง แต่ไม่มากนัก ประมาณ 3 หน่วยกิต ซึ่งนับว่าน้อยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิตซึ่งเป็นหลักสูตรที่ผลิตครู ที่จะต้องออกไปทำหน้าที่ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กและเยาวชน และหลักสูตรที่มีอยู่ส่วนใหญ่ก็จะเน้นไปในเชิงทฤษฎีมากกว่าการปฏิบัติ ทำให้เกิดผลได้ไม่มากเท่าที่ควร เพราะขาดการฝึกฝนที่ไม้มากพอ เห็นได้จากปัญหาคุณธรรม จริยธรรม ที่ปรากฏตามข่าวทางโทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์รายวัน

นอกจากนั้น เด็กและเยาวชนยังขาดทักษะชีวิต ซึ่งเป็นความสามารถในการที่จะใช้ความรู้ เจตคติ และทักษะในอันที่จะจัดการกับปัญหาอุปสรรคในสภาพสังคมปัจจุบัน และเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสารเสพติด อิทธิพลจากสื่อ ชีวิตครอบครัว สุขภาพ บทบาทชาย-หญิง สิ่งแวดล้อม จริยธรรม ปัญหาสังคม ตลอดจนปัญหาอื่นๆที่มีความเกี่ยวข้องกับคุณภาพของชีวิต

ประพจน์ปัญหาของการวิจัย

สังคมไทยมีปัญหาคุณธรรมจริยธรรม เด็กและเยาวชนไทยประพฤติผิดคุณธรรมจริยธรรม และกระทำความผิดถูกดำเนินคดีในฐานเกี่ยวกับทรัพย์ เกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย เกี่ยวกับเพศ เกี่ยวกับความสงบสุข เสรีภาพ ชื่อเสียงและการปกครอง เกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษ เกี่ยวกับอาวุธและวัตถุระเบิด และพบว่า แนวโน้มมีสูงขึ้นทุกปี

นอกจากนี้ เด็กไทยยังมีทักษะชีวิตไม่เพียงพอต่อการที่จะทำให้ตนเองดำรงตนได้อย่างมีความสุขและสง่างาม ได้แก่ ทักษะการตัดสินใจ การแก้ปัญหา การคิดสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ความตระหนักรู้ในตน ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การจัดการกับอารมณ์ และการจัดการกับความเครียด

ความสำคัญของปัญหา

หากปัญหาคุณธรรมจริยธรรมของเด็กและเยาวชนไทยยังไม่ได้รับการแก้ไข จะส่งผลให้นาคตสังคมไทยอยู่อย่างไม่ปกติสุข มีแต่ความเอารัดเอาเปรียบ เห็นแก่ตัว แกร่งแข็งขี้ดี ขาดความปลอดภัย ผู้คนอ่อนแอ เดือดร้อนทุกหย่อมหญ้า ในทางกลับกัน หากปัญหาดังกล่าวได้รับการแก้ไข เด็กและเยาวชนซึ่งเป็นอนาคตของชาติ เต็มไปด้วยคุณธรรมจริยธรรม บ้านเมืองก็จะสงบสุข เรียบร้อยขึ้น มีแต่ความถาวรสืบไป

ในทำนองเดียวกัน หากเด็กและเยาวชนมีทักษะชีวิตที่สืบประการดั่งที่กล่าวถึงแล้วจะทำให้เด็กและเยาวชนรู้จักจัดการกับชีวิตและการงานของตนได้ดีขึ้น มีสติที่จะรักษาคุณธรรมจริยธรรมของตนเองและสังคม จึงเป็นความสำคัญจำเป็นที่จะต้องพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิตสำหรับนักศึกษาปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ เพื่อให้ นักศึกษาได้มีโอกาสใช้หลักสูตรนี้ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และทักษะชีวิตของตนเองก่อนที่จะนำไปปลูกฝังให้กับเด็กและเยาวชนที่ตนเองจะต้องรับผิดชอบในวันข้างหน้าอันจะเป็นประโยชน์ต่อเด็กเยาวชน และประเทศชาติโดยรวมสืบไป

นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ ซึ่งส่วนใหญ่จะออกไปประกอบวิชาชีพครูในระดับการศึกษาพื้นฐานที่จะปลูกฝังความรู้ทางวิชาการด้านต่างๆ ตลอดจนคุณธรรมจริยธรรม และทักษะชีวิตให้แก่เด็กและเยาวชน ที่จะเป็นพื้นฐานการเข้าสู่วิชาการระดับสูงและวิชาชีพด้านต่างๆ จึงเป็นความสำคัญและจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรจริยธรรมและทักษะชีวิตไว้ในหลักสูตรศึกษาศาสตร เพื่อให้นักศึกษาได้มีความรู้คุณธรรมในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิต
2. เพื่อพัฒนาและหาประสิทธิภาพของหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิต
3. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์เกี่ยวกับจริยธรรมพฤติกรรมเกี่ยวกับจริยธรรม และทักษะชีวิตก่อนและหลังการทดลองใช้หลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิต
4. เพื่อประเมินความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิต

สมมติฐานของการวิจัย

หลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิตที่พัฒนาขึ้น มีประสิทธิภาพในเกณฑ์ที่เหมาะสม มีความเป็นไปได้ มีความสอดคล้อง และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

ระเบียบวิธีวิจัย

เป็นการวิจัยและพัฒนา (research and development) สี่ขั้นตอน คือ ขั้นแรกศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรจริยธรรมและทักษะชีวิต ขั้นที่สองพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิตบนพื้นฐานข้อมูลที่มีการศึกษาในขั้นตอนแรก ขั้นที่สามทดลองใช้หลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิตกับนักศึกษาปริญญาตรี เป็นระยะเวลา 1 ภาคเรียน และขั้นที่สี่เป็นการประเมินผลการใช้หลักสูตร และประเมินความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิต กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี จำนวน 41 คน ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2557

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

1. แบบสอบถามปลายเปิดนักศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี เรื่องการพัฒนาหลักสูตรจริยธรรมและทักษะชีวิต
2. แบบสอบถามปลายเปิดอาจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี เรื่องการพัฒนาหลักสูตรจริยธรรมและทักษะชีวิต
3. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี ก่อนและหลังการใช้หลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิต
4. แบบประเมินพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี ก่อนและหลังการใช้หลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิต
5. แบบประเมินทักษะชีวิตของนักศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี ก่อนและหลังการใช้หลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิต
6. แบบประเมินความคิดเห็นของนักศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี ที่มีต่อหลักสูตรจริยธรรมและทักษะชีวิต

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า

1. อาจารย์มีความคิดเห็นว่า หลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิตเป็นส่วนสำคัญของหลักสูตรศึกษาศาสตร์บัณฑิต เพราะการที่จะประสบความสำเร็จในทุกด้าน บุคคลต้องมีความรู้คู่คุณธรรม ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีและเป็นผู้ปูพื้นฐานจริยธรรมและทักษะชีวิต ทั้งทางด้านทฤษฎี และการปฏิบัติให้แก่เด็กและเยาวชน และต้องการให้มีการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิตสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี ส่วนนักศึกษาต้องการให้มีการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิตเพื่อตนเองจะได้เข้าใจเนื้อหาวิชาและวัตถุประสงค์ของผู้สอน ตลอดจนต้องการทราบแนวทางการจัดและการประเมินผลรายวิชาเพื่อประโยชน์ต่อการเรียน และรับรู้ว่าตนเองมีความรู้เรื่องจริยธรรมและทักษะชีวิตมากขึ้นเพียงใด ต้องปรับปรุงตนเองอย่างไรบ้าง
2. หลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิตที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย วัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อ แนวการวัดและประเมินผล และรายชื่อหนังสืออ่านประกอบ
3. ผลการทดลองใช้หลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิต พบว่า
 - 3.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิตของนักศึกษา หลังการใช้หลักสูตร (\bar{X} = 44.10, S.D. = 6.76) สูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตร (\bar{X} = 27.63, S.D. = 2.77)
 - 3.2 พฤติกรรมเกี่ยวกับจริยธรรมของนักศึกษาหลังการใช้หลักสูตร (\bar{X} = 4.06, S.D. = 0.54) อยู่ในระดับสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตร (\bar{X} = 3.65, S.D. = 0.48)
 - 3.3 ทักษะชีวิตของนักศึกษาหลังการใช้หลักสูตร (\bar{X} = 3.98, S.D. = 0.67) อยู่ในระดับสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตร (\bar{X} = 3.56, S.D. = 0.48)

3.4 ความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อหลักสูตรจริยธรรมและทักษะชีวิต ในภาพรวม มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน คือ ด้านเนื้อหา ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่ออุปกรณ์ และด้านการวัดและการประเมินผล พบว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากทุกด้าน

การอภิปรายผลการวิจัย

1. จากผลการวิจัยที่พบว่าทั้งอาจารย์และนักศึกษาต้องการให้มีหลักสูตรรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิต ในหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ทั้งอาจารย์และนักศึกษาเห็นตรงกันว่า ความรู้ต้องคู่คุณธรรมเสมอ เพราะหากว่าคนเรามีแต่องค์ความรู้ แต่ไม่มีคุณธรรมจริยธรรมกำกับ เป็นเครื่องนำทางชีวิตแล้ว ย่อมอาจสร้างปัญหาได้มากมาย ด้วยจิตใจที่ไร้ความละอาย ดังคำกลอนว่า

เมื่อความรู้สูงเยียมถึงเทียมเมฆ	แต่คุณธรรมต่ำเฉกยอดหญ้านั้น
ย่อมอาจสร้างปัญหาสารพัน	ด้วยจิตอันไร้อายในโลกา
เมื่อคุณธรรมสูงเยียมถึงเทียมเมฆ	แต่ความรู้ต่ำเฉกเช่นยอดหญ้า
อาจเป็นเหยื่อทุรชนจนอุรา	ด้วยปัญญาอ่อนด้อยนำน้อยใจ
หากความรู้สูงล้ำคุณธรรมเลิศ	จึงประเสริฐทุกอบกบกิจวินิจฉัย
จะพัฒนาประชากราษฎรทั้งชาติไทย	ต้องฝึกใช้ความรู้คู่คุณธรรม

2. จากผลการวิจัยที่พบว่า หลักสูตรคุณธรรมจริยธรรมที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย วัตถุประสงค์ของหลักสูตรรายวิชา เนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อ การวัดและการประเมินผลและรายชื่อนั่งสืออ่านประกอบ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ในการพัฒนาหลักสูตรดังกล่าว มีการคำนึงถึงทฤษฎีและหลักการในการพัฒนาหลักสูตร ว่าหลักสูตรต้องประกอบด้วยอะไรบ้าง และการที่หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพและมีคุณภาพทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้วิจัยมีการระมัดระวังการสร้างให้เป็นไปตามหลักการและทฤษฎี สร้างขึ้นจากการสำรวจความต้องการของผู้ใช้หลักสูตรก่อน และนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบประสิทธิภาพและคุณภาพของหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นก่อนการนำไปทดลองใช้จริง

3. จากผลการวิจัยที่พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาจริยธรรมและทักษะชีวิตของนักศึกษาหลังการทดลองใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการทดลองใช้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า นักศึกษาได้ให้ความสนใจกับบทเรียน และมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม ทำให้เกิดมีความรู้จริง และนำไปปฏิบัติได้จริง สอดคล้องกับคำว่า “learning by doing”

4. จากผลการวิจัยที่พบว่า พฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษาหลังการใช้หลักสูตรอยู่ในระดับมีการปฏิบัติมากกว่า (\bar{X} = 4.06, S.D. = 0.54) ก่อนการใช้หลักสูตร (\bar{X} = 3.65, S.D. = 0.44) และผลการวิจัยที่พบว่าทักษะชีวิตของนักศึกษาหลังการใช้หลักสูตร (\bar{X} = 3.98, S.D. = 0.67) อยู่ในระดับมากกว่าก่อนการใช้หลักสูตร (\bar{X} = 3.56, S.D. = 0.48) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า นักศึกษาได้รับการอบรมความรู้ ทำให้นักศึกษามีความเข้าใจเพิ่มขึ้นได้ทดลองปฏิบัติ และซึมซับทำให้เกิดทักษะชีวิตในด้านต่างๆ เพิ่มขึ้น

5. จากผลการวิจัยที่พบว่า นักศึกษามีความคิดเห็นต่อหลักสูตรจริยธรรมและทักษะชีวิตอยู่ในระดับพึงพอใจมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า หลักสูตรที่พัฒนาขึ้น มีการแจ้งให้นักศึกษาราบล่วงหน้าก่อนเข้าชั้นเรียนว่า หลักสูตรมีวัตถุประสงค์อย่างไร มีเนื้อหาอะไรบ้าง จะต้องเรียนนานเท่าไร มีกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างไรมีสื่อประกอบอะไรบ้าง จะวัดและประเมินผลอะไรบ้าง งานที่นักศึกษาจะต้องทำส่งในรายวิชามีอะไรบ้าง และจะค้นคว้าข้อมูลได้จากที่ไหน ทำให้นักศึกษาเกิดความชัดเจนในสิ่งที่จะต้องเรียน สอดคล้องกับหลักการสอนที่ว่าต้องแจ้งวัตถุประสงค์ก่อนสอนทุกครั้ง ซึ่งจะใช้เป็นเกณฑ์ในการวัดและประเมินผลได้ และนักศึกษาส่วนใหญ่มีความคิดเห็นของตนเองมีระดับพฤติกรรมตามลักษณะจริยธรรมหลังการทดลองใช้หลักสูตร (\bar{X} = 4.06, S.D. = 0.53) อยู่ในระดับปฏิบัติมากกว่าก่อนการทดลองใช้หลักสูตร (\bar{X} = 3.64, S.D. = 0.44) และเช่นเดียวกัน นักศึกษาส่วนใหญ่มีความคิดเห็นของตนเองมีทักษะชีวิตหลังการทดลอง (\bar{X} = 3.98, S.D. = 0.66) สูงกว่าก่อนการทดลองใช้หลักสูตร (\bar{X} = 3.56, S.D. = 0.48) และนักศึกษาส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเห็นว่า หลักสูตรจริยธรรมและทักษะชีวิตมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก (\bar{X} = 2.73, S.D. = 0.45)

ข้อเสนอแนะ

จากข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย และจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และจากประสบการณ์ของผู้วิจัย จึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ก่อนการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาใด ควรมีการสำรวจความต้องการของผู้ใช้หลักสูตรนั้นๆ ก่อน เพื่อให้หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นเป็นไปตามความต้องการของผู้ใช้หลักสูตร เพราะผลการวิจัยพบว่าผู้ใช้หลักสูตรต้องการให้มีการสอบถามความต้องการ และต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการบอกว่าต้องการให้มีอะไรในหลักสูตร

2. หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นควรมีการหาประสิทธิภาพและปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ก่อนการนำไปใช้จริง เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้ เพราะผลการวิจัยพบว่า เมื่อหลักสูตรมีประสิทธิภาพ ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาสูงขึ้น

3. ควรนำหลักสูตรจริยธรรมและทักษะชีวิตที่พัฒนาขึ้นไปใช้อย่างแพร่หลาย เนื่องจากผลการวิจัยพบว่าเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านจริยธรรมและทักษะชีวิตนักศึกษามีพฤติกรรมปฏิบัติทางจริยธรรมอยู่ในระดับสูงกว่าก่อนการทดลอง และนักศึกษาเห็นว่าหลักสูตรจริยธรรมและทักษะชีวิตที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสม

4. ควรสอดแทรกการปฏิบัติพฤติกรรม และทักษะชีวิตด้านต่างๆ เข้าไว้ในเนื้อหาการสอนทุกครั้งที่มีโอกาส และให้การสนับสนุนส่งเสริมให้แสดงออกซึ่งพฤติกรรมเกี่ยวกับจริยธรรมและทักษะชีวิตด้านต่างๆ ให้มากขึ้น และให้มีการเสริมแรงทุกครั้งที่มีพฤติกรรมจริยธรรมดีๆ และทักษะชีวิตที่ดีงามเกิดขึ้น เนื่องจากผลการวิจัยพบว่าหลังการทดลองใช้หลักสูตร นักศึกษามีการปฏิบัติพฤติกรรมทางจริยธรรม และทักษะชีวิตในด้านต่างๆ มากขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการสอนจริยธรรมและทักษะชีวิตให้ประสบความสำเร็จด้วยวิธีการสอนแบบต่างๆ
2. ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาสื่อการเรียนการสอนจริยธรรมและทักษะชีวิตในรูปแบบต่างๆ เช่น power point บทเรียนสำเร็จรูป ฯลฯ
3. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอนจริยธรรมและทักษะชีวิตที่ให้ผลดี
4. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการวัดและการประเมินผลจริยธรรมและทักษะชีวิตตามสภาพจริง

เอกสารอ้างอิง**ภาษาไทย**

บรรพต แสนสุวรรณ. การพัฒนากิจกรรมการสอนโดยใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนหนองผือเทพนิมิต สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสกลนคร เขต 1 ปรินญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 2550

กาญจนา คุณารักษ์. การออกแบบการเรียนการสอน. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, 2558

ประภาศรี สีหอำไพ. พื้นฐานทางศาสนาและจริยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550

ประเสริฐ ต้นสกุล.ทักษะประกอบตน. Available From <http://www.aspacngo.org/Unload/Events/Jamming/6> Pdf

ปราชญา กล้าผจญ. คุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณวิชาชีพ. กรุงเทพฯ: บริษัทเวิลด์การพิมพ์ จำกัด, 2554

ปราชญา กล้าผจญ. คุณธรรม จริยธรรม ผู้นำรัฐ. กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์ข้าวฟ่างจำกัด, 2549

ป่วย อึ้งภากรณ์. ทศนว่าด้วยการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2545

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). ธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่งดงาม. พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพฯ: มปป. , 2546

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ 1 / ยุติ) พิมพ์ครั้งที่ 17 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, 2554

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย. กรุงเทพฯ: โครงการตำรา สำนักที่ปรึกษากรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2546พุทธทาสภิกขุ. แนวแนวจริยธรรม. กรุงเทพฯ บริษัทศิริพิชต์, 2505

พุทธทาสภิกขุ. แนวแนวจริยธรรมร่วมสมัย ชุดที่ 3 จุดหมายปลายทางและตัวแท้ของจริยธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงตะวัน, 2553

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น, 2556

ลิขิต ธีรเวคิน. คนไทยในอุดมคติ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แม็ค, 2548.

วศิน อินทสระ. พุทธจริยศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เม็ดทราย, 2549.

วัฒนากร เรืองจินดา. “คุณธรรมที่จะช่วยให้สังคมเข้มแข็งและก้าวหน้า: ศึกษากรณีทัศนะของนักในสังคมคนไทย” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม). สังคมมีคุณค่าจากต้นกล้าคุณธรรม. กรุงเทพฯ: ศูนย์คุณธรรม, 2551

สกล วรเจริญศรี. การศึกษาทักษะชีวิตและการสร้างโมเดลกลุ่มฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนวัยรุ่น ปรินญาครุศึกษบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2550.

สถาบันราชานุกูล กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. คู่มือดูแลสุขภาพจิตเด็กวัยเรียน. พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, 2551

สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล. โครงการวิจัยลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ในประเทศไทย รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้, 2552.

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กระทรวงยุติธรรม. คู่มือเทคนิคการจัด กิจกรรมเพื่อสอนทักษะชีวิตสำหรับเยาวชน ของโครงการที่ปรึกษาด้านยาเสพติด สำนักงานแผนโคลัมโบ. กรุงเทพฯ: บริษัทที่ฟิล์มจำกัด, 2549

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดหนองคาย. การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต . Availablefrom<http://Www.Nongkhai.Info.Go.Th/Nongkhai/?Name=News2&Life=Readnews&Id=89v6>

องค์การที่เคียน อินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล. พระคริสตธรรมคัมภีร์ภาคพันธสัญญาใหม่: มัทธิว 2, 2557

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวาน.

ชโลบล อังสวาทัย และคณะ. คุณธรรม จริยธรรม หัวใจสำคัญของเจ้าหน้าที่รัฐ. เอกสารวิชาการส่วนหนึ่งขอการศึกษาตามหลักสูตรนักรับบริหารเชิงยุทธศาสตร์การป้องกันและปราบปรามการทุจริตระดับกลาง รุ่นที่ 1 ของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

หนังสือพิมพ์แนวหน้า ปีที่ 30 ฉบับที่ 10316 วันอังคารที่ 10 มิถุนายน 2552.

พระบรมราโชวาทในพิธีเปิดงานชุมนุมลูกเสือวิฑูรย์ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี 11 กันยายน2512

ภาษาต่างประเทศ

Bundura, A. And Walters, R. Social Learning And Personality Development. New York: Holt, Rinehart T Winston, 1963.

Goodship, John M. Life Skills Mastery For Students With Special Needs. BRIC Digest & E469 Available From [Http://Ericae Netericdebe.Ed 321502 Htm](http://Ericae.Netericdebe.Ed.321502.Htm).

Guskey, T.R.Evaluation Progressional Development: Thousand Oak, CA: Corwin Press, 2000.

[Http://www.Banjomyut.Com/Library_3extension_2/Ethic/06.Html](http://www.Banjomyut.Com/Library_3extension_2/Ethic/06.Html)

Kolkberg, Lawrence. Development Of Moral Character And Moral Ideology Review Of Child Development Research. New York: Russell Sage Foundation, 2000.

Longman. Dictionary Of Contemporary English. London: Longman Group, 1995.

Maslow, Abraham. Motivation And Personality. New York: Harper T Row Publisher, 1987.

Maxwell, Robert. Life After School: A Social Skills Curriculum. New York: Program International Library, 1987.

Piaget, Jean. The Moral Judgment Of Child. London: Routledge T Regan Paul Ltd., 1997.

UNICEF. What Is Life Skills Approach? : Explore Ideas Articks, Options, And Research About Teaching And Learning 2001. Available From [Http://www.Unicef.Org/Teachers/Teacher Life S kill/Html](http://www.Unicef.Org/Teachers/Teacher_Life_Skill/Html)

WHO. Program On Mental Health. Switzerland. World Health Organization, 1944.